

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՈՒՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔՐԱՆԵՐՈՐԴ ԶՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՈՒՆԻԱ ԸՆԴԱՐԹ 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1863

ԹԻՒ 715

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՌՈՒՆԻԱ 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

Նախընտրելի կայսեր առաջարկած վեհապետական ժողովոյն խնդիրը խիստ տարտամ և անորոշ վիճակի մը մէջ կը գտնուի : Բայց 'ի մէկ երկու տէրութեանց որպիսի է Խաչիւն , Յունաստանը և այլն , որոց օգտիցը շատ նպատակաւոր չի լինիր : Եւ իսկ ինքն ինքի միջոցով , միւս տէրութիւնները տակաւին պատասխան չ'ըզեցին Գաղղիացոց կայսեր հրահրական նամակին , և կարելի չէ որ հաւանութիւն տան ներկայ դատութեան այսպիսի ժողովոյ մի , առանց նախապէս խմանալու թէ ընդ եւ խնդիրները , որոց վերայ բնութիւն և որոշում պիտի ըլլայ :

Եւ անորի վայմը օրագիրը կըսէ թէ տէրութիւնները բացառութիւններ պիտի խնդրեն առաջարկուած վեհապետական ժողովոյն հանդամանացը վերայ , և այս նախընտրեալ պահանջները կրնայ անկարելի ընել ժողովոյն գործադրութիւնը : Նոյն ժողովոյն , կը յայտնուի նոյն երեւելի լրագիրը , որ ընդհանրապէս ազդ մի է , և այժմէն կը զուլակեն թէ այս վեհապետական ժողովը արդիւնք մի պիտի չունենայ : Եւ անոր վերայ Բրիտանիոյ կառավարութիւնը խոհեմութեան պարտք մի ըրած պիտի ըլլայ կանխապէս և պաշտօնական կերպով յայտնելով թէ այս ժողովը չկրնար ամեն ինչ արդիւնք մի ունենալ :

Բոլորնայի նպատակութիւնը օրըստօրէ տկարանալու վերայ է , և տարակոյս չկայ թէ Ռուսիան շատ ժամանակ չանցած , պիտի յաջողի կատարելապէս զսպելու զայն : Եւստիան և Բրուսիան այս խնդրոյն մէջ համաձայն և զործակից են Ռուսաց տէրութեանը , վասնզի իրենց օգուտը կը պահանջէ որ Բոլորնայի ապստամբութիւնը , որչափ որ կարելի է , շուտով զսպուի և կարող չըլլայ տարածուելու Կալիֆայի մէջ , որ Եւստիան իշխանութեան ներքեւ է , նմանապէս Բոլորնայի մէջ , որ Բրուսիոյ կը վերաբերի :

Բրուսիոյ տէրութեան իշխանաց (սէյնէօր) խորհրդանոցը , իւր անգամայն միտադրոյն մասին հաճութեամբը ուղեւոր մի մատուց կառավարութեան , որուն շնորհակալ կը ըլլայ վասն ամեն կերպ զոգուելութեան միջոցաց , զորս 'ի զործ դրած է արգիլելու համար զտարածութիւնը բոլորնայի ապստամբութեան :

Այս ուղեւորին դէմ մօտիկ Պիւրիսիոյ կոմսը բողոքեց , յառաջ բերելով թէ յիշեալ ապստամբութիւնը ուրիշ նպատակ չունի ըսոյց միայն Ռուսաց տիրապետութենէն ազատել զԲոլորնայն : Այս բողոքին պատասխանելով Բրուսիոյ տէրութեան առաջին պաշտօնեայ մօտիկ տը Պիւրիսիոյ ասպետը հետեւեալ կերպով խօսեցաւ ,

«Սոսիս Պիւրիսիոյ կոմսը կրնայ հաւատալ իւր զրուցածներուն , սակայն կառավարութիւնը կը պարտաւորի դատել , եղած գործոցը համեմատ և արդարաւոր է որ մեր գաղափարական ատեանները իրենց ձեռքը ապացոյցներ ունին թէ բոլորնայի ապստամբութիւնը միմիայն Ռուսիոյ դէմ չէ : Բայց զիարդ և իցէ , Բրուսիոյ կառավարութեան քաղաքական , ընկերական և բարոյական օգուտը կը պահանջէ , որ Ռուսական Բոլորնայի մէջ եղած ապստամբութիւնը յաղթող չըլլայ : Եւ իսկ Բոլորնայի մի Բրուսիոյ միապետութեանը համար միշտ վտանգ մըն է և անոր զինուորական զօրութեանց մէկ մասը պիտի զբաղեցնէ զգուշանալու համար այս վտանգէն : Եւ երջապէս բոլորնայի շարժումը , իւր ողորդութեան իշխանութեանը ինքընքնը շատոնցմէ 'ի վեր գաղափարած է » :

Դրանից յետոյ ծանր շփոթութիւններ ծագեալու վերայ են 'ի պատճառս յաջորդութեան Ընտ-

վիլ Զոլմայնի դատութեանց : Տանիմարքայի այժմեան թագաւորին Վիլհելմին ինքնուրոյն իրաւունքը այս դատութեանց ամբողջն վերայ , իրաւունք , որ վաւերացեալ են Եւստիանի մէջ 1853ին եղած դաշնագրութեամբ , որուն մէջ ստորագրած են հինգ մեծ տէրութիւնները , ծանր վեճաբանութեանց ենթակայ եղած են 'ի կողմանէ դերմանական տէրութեանց : Եւստիանի կողմէն , որ յիշեալ դատութեանց վեհապետաց ցեղին առաջին ճիւղին արու սերունդն է , իւր իրաւունքը յառաջ տանելու կաշխատի ամենայն ճգնաժամ և դերմանական տէրութիւնները իրեն համաձայն և զործակից են այս դործոյն մէջ : Սակայն կողմանէ Տանիմարքայի թագաւորը որ Ընտվիլ Զոլմայնի դատութեանց վեհապետաց ցեղին երկրորդ ճիւղին սերունդն է , Եւստիանի դաշնագրութեան վերայ կոծկելով , կաշխատի նոյն դատութեանց ժառանգութիւնը ձեռքէ հանել : Եւստիան և Գաղղիան նմանապէս Ռուսիան Տանիմարքայի թագաւորին իրաւունքը կը պաշտպանեն : Այս գործը խառնաշփոթ խնդիր մըն է , ուսկից ըստ հասարակաց կարծեաց , պատեալով մի պիտի ծագի մօտեւ : Եւստիան զինուորական մեծ պատրաստութիւններ կը ըլլան թէ 'ի կողմանէ դերմանական դաշնակցութեան և թէ Տանիմարքայի տէրութեան կողմանէ :

Հինգ մեծ տէրութեանց , այսինքն Եւրոպոյ , Գաղղիոյ , Ռուսիոյ , Եւստիանի և Բրուսիոյ երեսփոխանները մօտեւ դաշնագրութիւն մի ստորագրեցին 'ի Եւստիանի վասն միաւորութեան Զոնիական կղզեաց ընդ Զոնաստանի թագաւորութեան : Այս դաշնագրութեան գլխաւոր պայմաններն առնուք են , նախ 'ի Զոնիական կղզիները մշտնջենաւոր չեղողութեան վիճակ մը մէջ պիտի մնան , երկրորդ 'ի Բոլորնայի բոլոր ամրոցները պէտք է որ քանդուին նախքան ըզմեկնին անոր անդրադարձնելու օրաց , երրորդ 'ի Զոնիական ազատութիւնը հաստատուի պիտի մնայ Զոնիական կղզեաց մէջ , որոց բնակիչները , քրիստոնէական 'ի եկեղեցւոյն ծոցը մտնելու ալ ըլլան , իրաւունք պիտի ունենան մասնակից ըլլալու պաշտօնական ծառայութեանց թէ յիշեալ կղզեաց մէջ և թէ Զոնաստանի մէջ , չորրորդ 'ի ամենաբարեկեց դաշնագրութիւնները , զորս Զոնիական կղզեաց կառավարութիւնը ըրած է 'ի Եւրոպոյ պաշտպանութեան ներքեւ եղած ժամանակը , հաստատուի պիտի մնան նաեւ զինի միաւորութեան յիշեալ կղզեաց ընդ Զոնաստանի թագաւորութեան :

Այս պայմանները և մանաւանդ Բոլորնայի ամրոցներուն քանդուելու պայմանը ցաւալի սպաւորութիւն մի ըրած հեղինակացը վերայ առ հասարակ և զրոգութեան պատճառ եղաւ : Զոնիական կղզեաց մէջ քանի մի անկարգութիւններ ևս տեղի ունեցան յիշեալ դաշնագրութեան պայմանացը համար : Կը հաստատուի թէ Եւրոպոյ կառավարութիւնը փութացր է հրաման յուղարկելու քեր Գրեքուբիին , որ Զոնաստանի դեսպան է 'ի Եւստիան , որպէսզի չըլլայ թէ իւր ստորագրութիւնը դէն յիշեալ դաշնագրութեան մէջ :

ԵՐԳԱՅԻՆ

Ինչպէս մեր նախընտրեալ թուով ծանուցած եմք , ամենապատիւ տէր Պօղոս Նորընտիր սրբազան Պատրիարքը և Երկրի վեհապետական բարեխնամ Եւստիանը 14ին հինգշաբթի օրը պատիւ ունեցաւ օգոստոսի միջոցին ներկայանալու Եւրոպոյի վեհապատրիարքին իւր սովորական մարդասիրութեամբը ընդունելով թուրքաստանի հայկազուն ժողովրդոց հոգեւոր գլուխը , բարեհաճեցաւ հետեւեալ ասեման խօսութիւնը ուղղելու անոր .

«Կայսերական տէրութեան հպատակացը մէջ Հայ ազգին հաւատարմութիւնն ու տիրապետութիւնն 'ի նախնեաց անտի դիտեմ և փորձով ալ ճանչած ըլլալով դո՛հ եմ » :

«Զուսամ թէ իր այս հանրածանօթ հաւատարմութիւնն անաղարտելի պահելով » օր քան զոր իմ նորանոր շնորհաց արժանի ըլլալու կը ջանար :

«Հայ ազգն զձեզ Պատրիարք , ընտրած ըլլալով » ես ալ կայսերական բարձր հաւանութեամբս կը վաւերացնեմ և կը հաստատեմ այդ ընտրութիւնը , և հաւատի եմ թէ ինչպէս որ անհրաժեշտ պարագայէ մ'է ամենուն , ձեր ալ թէ կայսերական կառավարութիւն և թէ ազգիկ հաւատարմաբար ծառայելու փորձերը պիտի տեսնեմ » :

«Իմ միակ փափաքս է անխտիր ամեն կարգի հպատակաց անդորր բարեկեցութիւնը տեսնելով ուրախանալ , ինչպէս որ կը փափաքեմ ձեր խոհական միջնորդութեամբ Հայ ազգին բարօրութիւնը և աղքատին իրաւունքը դործագրել » :

Ըմնապատիւ սրբազան Պատրիարքը փութացաւ Հայոց ազգին հաստատուն հաւատարմութեան և խորին երախտագիտութեան մշտնջենաւոր զգացմունքը ամենախոնարհաբար յայտնել օգոստոսի մեծագործ Ինքնակալին , և անոր անդին կենաց երկարութեանը և բարօրութեանը համար ջերմանալով բարեմաղթութեաններ ընելով , յատկապէս խնդրեց , որ կայսերական հայրագութիւնն ամբողջ միշտ և հանապազ անպակաս ըլլայ Հայոց ազգին վրայէն :

Եւրոպոյի Սրբազանութիւնը , իւր ալեղարդ շնորհալի գեմքով և իւր պատկառելի խոհեմ վարմունքով , օգոստոսի առաջագլուխ կայսեր աջացը առջեւ քաղցր տեսնուելու բարեբաղդութիւնը ունեցաւ , ինչպէս նոյնինքն Սրբազան բարեհաճեմ է զրուցելու բարձրապատիւ Սրբազան Եւստիանի փաշային :

Սրբազանսրբազան Պատրիարքը կայսերական պալատէն մեկնելով Պահաճեալի մօտ կուգար և առաւարտացը ելաւ , ուր տէրութեան կողմանէ յուղարկուած ոսկեաւոր ձի մը հեծնելով ճամբայ ելաւ Բարձրագոյն Բոլորնայի երթալու ընկերութեամբ իւր ուղեկիցներուն այսինքն մեծագործ տեսաց Եւստիանին Պօղոս աղային , Բոլորնայի Եւստիան աղային և երկու վարդապետաց , որոնք նմանապէս զարդարուն ձիերու վերայ հեծած էին : Եւրոպոյի քաղաքական ժողովոյն գլխաւոր անդամները և բարձրաստիճան եկեղեցականներ , նմանապէս Բարձրագոյն Բոլորնայի յուղարկուած պաշտօնատարներ , որոնք Պահաճեալ փութը կըսպասէին , ուղեկից եղան սրբազան Պատրիարքին , որ այսպիսի շքեղափայլ հանդիսի Բոլորնայի հասնելով տէրութեան գլխաւոր նախարարացը այցելութիւն ըրաւ և մեծ յարգանք , ու մարդասիրութեամբ ընդունուեցաւ յամենեցուն :

Ըմնապատիւ սրբազան Պատրիարքին Բարձրագոյն Բոլորնայի վերադառնալու հետեւեալ կերպով կընկարագրէ Կոստանդնուպոլսոյ Սաթիս լրագիրը , իւր թվւոյն մէջ որ 'ի 16 Կոստանդնուպոլսի ,

«Եւրոպոյի սրբազանութեան Բոլորնայի Պատրիարքան իւր դաւանաւոր հանդէսն ալ վերջին աստիճան շքեղ և կանոնաւոր եղաւ : Կատարելական ըստուած հրապարակը հասած ատեն մայրաքաղաքին բոլոր եկեղեցեաց քարոզիչ վարդապետներն ու աւագ երիցունք զգեստաւորեալ , Կրօնական և Վարդապետական ժողովոց անդամներ , մայր եկեղեցւոյ և Կեդիկ փաշայի և Բոլորնայի եկեղեցւոյ դպիր մանկունք շապիկներով և ծաղիկ փունջներով , նոյնպէս սպարապետի զոնէն զգեստած խումբ մը հրապարակի զօրք Եւրոպոյի Սրբազանութիւնը զիմաւորելով » փողոցներուն երկու կողմը դիզուած անհամար Հայ ժողովրդոց մէջէն քաղցրանալով երգելով Սաթիս եկեղեցին տարին » :

ուր «Կորին Սրբազնութիւնը համառօտ ասեմաբա-
նութիւն մը ընելով՝ սրտագին բարեմաղթութիւն-
ներ ըրաւ օգոստոսի 18-ին անդին կենացն
ու բարօրութեանը համար . սէր միաբանութիւն ,
անդորրութիւն , բարօրութիւն և յառաջագիւտութիւն
մաղթեց ազգիս , օրհնեց ազգը , Վարչութիւնը , եւ
ընտանեացիները և Սահմանադրութիւնը , և խա-
ղաղութեան ողջոյնը տալով արձակեց ժողովուրդը :

«Այսպէս վերջացաւ սրբազան Սրբապետին պաշ-
տօնական հաստատութեան հանդէսը , որուն նմանը
տեսնուած չէր թէ՛ փառաւորութեան և թէ՛ կանոնա-
նորութեան մասին» :

Այս հանդիսից նկարագրութիւնը կարգաւորվեալս
յարգական ու շքեղ ընդունելութիւնները լսելով՝
Իզմիրի Հայ ժողովրդեան սիրտը անպատմելի ուրա-
խութեամբ լեցուեցաւ և զեղեցիկ իմն հայարտութիւն՝
եթէ ներքին է այսպէս ըսել , կըտրեմք անոնց ամե-
նուն վերայ տեսնելով իրենց բարեխնամ Առաջնոր-
դին ամեն կողմէն մատուցուած կայսերական և ազ-
գային մեծամեծ յարգանքը և մեծարեւոյթը , որոց ար-
ժանի է ըստ ամենայն մասին :

— Երբ ամենապատիւ տէր Սրբապետը սրբազան Առաջ-
նորդը և նորընտիր Սրբապետը Արքեպիսկոպոսի
երթալու ժամանակը . Իզմիրի ազգային քաղաքական
և կրօնական կրկին ժողովոյց կողմանէ , նմանապէս
ազգային շատ երեւելաց ստորագրութեամբը երկու
աղերսագիր յուղարկեցաւ . ի Սրբապետը աղօթեց . ու
ընդ մին ուղղեալ է առ ազգային մեծարեւոյթ քաղաքա-
կան ժողովը և միւսն առ կրօնական ժողովը :

Այս խոնարհական գրութեամբք , քաղաքիս Հայ
ժողովուրդը՝ յառաջ բերելով թէ իրենց ամենասի-
րելի բարեգութ Առաջնորդը ըստորում Իզմիրի վե-
ճակին վերայ եպիսկոպոս օծեալ է և ուխտեալ . և
որովհետեւ 28 տարիի չափ անոր հայրական քաղցր
կառավարութիւնը և ազգասիրական խնամքը վայե-
լած է ամեն կերպ գոհութեամբ և արդիւնաւորութե-
ր , կաղաչէ ամենախոնարհաբար զմեծարեւոյթ ազգային
Վարչութիւնն , որպէսզի բարեհաճի , զկնի ժամա-
նակի մը դարձեալ յուղարկել Վերին Սրբազնու-
թիւնն ի հոգեւորութիւն իւր յատուկ վեճակին : Բան-
զի իւր հաւատարիմ հոգեւոր հօտը այսու պայմանաւ
միայն զնշաւ բաժանիլ ի բարեգութ Առաջնորդէն
իւրմէ , և «Կորին Սրբազնութիւնը այսպիսի քաղցր
խոստմամբ միայն կարող եղաւ միջնորդել իւր հոգեւոր
որդիքը և դադարեցնել անոնց յորդահաս արտասուքը :

Այս նամակները՝ Արքեպիսկոպոսի քաղաքական
և կրօնական համադրումար ժողովոյ մէջ պաշտօնական
կերպիւ կարդացուեցան , և Իզմիրի Հայ ժողովրդեան
օրինաւոր խնդիրը սիրով ընդունուեցաւ :

Երբ ամենապատիւ սրբազան Առաջնորդը , որ
քաջ կըճանաչէ իւր հոգեւոր որդւոց բնաւորութիւնը՝
վեճակիս յարմար ծանրագլուխ և խոհեմ փոխանորդ
մի պիտի յուղարկէ մեզ՝ հոգեւորապէս միջնորդելու
համար իւր ժողովուրդը . Բայց յայտնաւ , «Կորին
Սրբազնութիւնը Իզմիրի քահանաներէն Չիվիճեան
արժանապատիւ տէր Զօհանէսը իւր յատուկ փո-
խանորդը կարգեց . որ ինչպէս յայտնի է , մեր սըր-
բազան Առաջնորդին հետ Արքեպիսկոպոսի գաղա-
թիւ և անցեալ շարժու վերադարձաւ ի քաղաք :

— Արքեպիսկոպոսի ազգային քաղաքական ժողո-
վը , որուն ազգասիրական անխոնջ ջանքը ընդհանուր
երախտագիտութեան արժանի է , բարեխնամ ոգ-
ւով կաշխատի հետզհետէ ի գործ դնել ազգային
հարկաւոր ամեն բարեկարգութիւնները :

Տպագրական օրինաց անհրաժեշտ հարկաւորութիւն
շատ ժամանակէ ի վեր կըղզացուէր . քանզի դժբաղ-
դաբար լրագրութիւնները ըստ մեծի մասին խոհե-
մութիւնը բոլորովին ձեռքէ ձգելով անձնական կրից
և վատահամբաւութեան գործիք մը եղած էին , և
այս կերպիւ ազգին մէջ երկպառակութիւնը գրգռե-
լու և հաստատուն պահելու պատճառ կըլային : այն
ինչ իրենց նուիրական պաշտօնն է սէր . միաբանու-
թիւն և եղբայրսիրութիւն քաղաքը հասարակութիւն :

Ուստի մինչև որ այս ազգօգուտ օրէնքը քննուի և
հաստատուի , ազգային Վարչութիւնը արժան հա-
մարեցաւ Վ . Պօլսոյ Հայ լրագրագետները հրաւիրել
՝ ի պատրիարքարան և պատուիրել անոնց , որ յետ
այսորիկ կրօնի և կրօնականաց դէմ , Սահմանադրու-
թեան դէմ , Վարչութեան և անձնական պատուոյ

դէմ նախատական ձեւեր չգործածեն , և եթէ որ և
իցէ անձի կամ եկեղեցականի դէմ պահապան կամ բո-
ղոք մի հասնի իրենց ձեռքը , կըպարտաւորին նոյն
Վարչութեան դիմել ստոյգն իմանալու համար . և
երբոր օրինքը դատաւարութիւն ահապահեալը , ան-
ատենը միայն հրատարակեն զգաւապարտութիւնը :

Արդեմ թէ լրագրագետաց մեծագոյն մասը օրնով
յանձնառու եղած են այս ազգօգուտ հրահանգները
ճշդիւ ի գործ դնելու :

Հ Ն Ի Վ Ե Ս Ե Ն

Արշալուստի 7084709 թուոց մէջ , այսինքն Օրոշ-
տոսի 34-ին և Սեպտեմբերի 7-ին , ուրախ արտիւ-
յայտեցինք թէ վեհափայլ սրբազնապետը Վարչու-
ղիկոսն բարեհաճեցաւ օրհնութեան կոնգակ մի յու-
ղարկելու ի Վարչութեան յանուն արժանապատիւ սըր-
բակոսն տէր Զօհանէս խաչկեան . խաչակիր աւագ
քահանայի յիշեալ մայրաքաղաքին :

Հատուցմէ ի վեր սպասեալ այս ցանկալի կոն-
գակը մեծ ուրախութեան և միջնորդութեան պատ-
ճառ եղաւ Վարչութեան Հայոց մէջ , և Սեպտեմբերի
26-ին առաւօտուն արժանաւոր հանդիսիւ կարդացուե-
ցաւ ի սուրբ եկեղեցին նոյն մայրաքաղաքին ի ներ-
կայութեան համայն բարեպաշտ ժողովրդեան . որոնք
բազում ջերմաւարեցութեամբ կըսիրեն և կըյարգեն
իրենց վատասկաւոր հոգեւոր Հայրը և իրենց բանի-
բուն և բարեհաճաւ Ազգերեցը , որուն բարեկարգ
առաջնորդութեան խնամքը 18 տարի վայել են :

Վարչութեան Եղբայրասէր լրագիրը , իւր թուոյն
մէջ որ ի 25 Սեպտեմբերի ներկայ տարւոյս , հե-
տեալ կերպիւ կընկարագրէ այս պատկառելի և
միանգամայն սրտառու հանդէսը . որուն վերայ մեր
ընթերցողաց ծանր ուշադրութիւնը կըհրաւիրեմք :

Ամսոյս 19-ին մի յայտարարութիւն գործ եկաւ տեղ-
ւոյս Նազարէթի սուրբ եկեղեցւոյ ասանդատանիցն , և
չընտրեցաւ ի մէջ հասարակութեան Հայոց քաղաքիս
Յիւլիս յայտարարութիւնն գրուած էր այսպէս .

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

«Իցի պատուելի հասարակութեան մերազնից եղե-
լոց աստ . զի կոնգակն եկեալ ի Նորին բարձր սրբազան
տեառն տեառն Սրբապետ կաթողիկոսն ամենայն
Հայոց՝ որ յԵմիման , յանուն սրբակոն տէր Յովհան-
նէս խաչկեան խաչակիր աւագ քահանային , և միւսն
պարոն Սէթ Յ . Սրբապետն՝ նշանադրեալ որպէս եկեղեց-
պան , ընթերցեալ լիցի ի սուրբ եկեղեցւոյ մերում յա-
ռաջկայ կիրակիի ի 20-երորդում ամսոյս ի սոփորա-
կան ժամու . որոյ պատարագին ըստ կանոնին :

Աւանդատն Նա . Չերոյ խոնարհ ծառայ .
զարկելոց սուրբ (Չեռագրեալ) Կարապետ վար-
եկեղեցւոյն Հայոց , դստեման՝ եկեղեցւոյն Կալ-
ի Կարապետ 18 . և Չիւրու սրբոյ եկեղեցւոյն
Սեպտեմբեր 1865 : Հայոց :

Ի տուեալ որ նոյն օրն (ամսոյս 19-ին) երկիւյն երե-
րին միջնորդ քահանայքն տեղւոյս , որոց երկուքն
էին նաքա որ բողոքոյրի ճակատումն բողոքոյ յառաջ
ստորագրած էին (1861 . Սեպտեմբեր 21) , դեպքած են
անձամբ սրբակոն խաչակիր աւագ քահանայ տէր Յով-
հաննէս խաչկի տեառն , և հրաւիրած են նորան որ յա-
ռաջկայ ասանդատն բարեհաճի նախալ յեկեղեցին .
քանզի մեր տարաբոլորտապէս տակաւին բանդու-
մին լինելով չկարողացանք ներկայ գտանիլ սուր տանն նոյն
օրն , մեր մին բարեկամի դրած նամակն օրինակելիք
ի ներքոյ , որ ինքն ներկայ և ակամատու լինելով հան-
դիսին , այսպէս կնկարագրէ նոյնն :

Փութամ ցնծութեամբ , սրբոյ վերատեսուչ , տալ-
քեզ զնկարագրի հանդիսի ներկայութեան յեկեղեցւոյ
յայտմաւոր նորին արժանապատուութեան խաչակիր
տեսուն Յովհաննէս խաչկի տեառ քահանայ , զոր
նկարագրի , որպէս կարծեմ , հետաքննին յոյժ լինեց
է և ցանկալի ձեզ և ընթերցողաց լրագրոյր , եթէ կամ
ինչ իցէ այնպիսի հաղորդել զայս ըստ և նոյն միջոցաւ
«Շրջապատիւրդ :

Այն ինչ յեկեղեցւոյ կար յայտմաւոր և մինչ
բողոքն երգէին զերգն «Խորհուրդ խորին» յանկարծ-
ուստ լսելի եղեւ շատաչին ինչ երկիւ կառայ յարտաքին
դրուն սրբոյ եկեղեցւոյն . մինչդեռ սպասեալ տեսանել
թէ ով այն վաղայարոյց պատուելին , քանզի քաջ իսկ
զիտէր թէ երեւելի քաղաքիս դուռ ուրիշ երեւր կան

խեն ընդ առաւօտն յեկեղեցին , այլ ի ժամ սրբապա-
տութեան և կամ Սրբապետին հազիւ թէ ներկայանան
անդ . զկնի սակաւոց զէտ ակնկալեալ տեսաք զարժա-
նապատիւ աւագերէցն , որ իջեալ ի կառայ յառաջ
հանդարտ դնայիւք յեկեղեցին , զոր տեսեալ ծառայոյց
յուրախութենէ սրտոյց զողցիս չփոխեալ և այլ զա-
րմար ելեալ չղկեցին զինչ տեսել , ամենեքին ջանայ-
եալ սպասահարկու լինել նորին արժանապատուութեանն
Այլ նորա անտարբեր դրեթէ խաղացեալ յառաջ՝ և
մուտ յեկեղեցին զարդարեալ զանձա իւր Հայրապետս
կան և կարեւորան շքանշանքն , իշխանութեան զա-
ւարան ի ձեռին , և արիւնջ զիւրեալ գծողիկայ կապու-
տակաւոյն փլլին , այլ քան զամենայն առաւել , զայր-
զարեալ զանձն խոնարհութեամբ և ճշմարտն ջերմե-
ւանդութեամբ . քանզի թէ յիշեալ սրտաբոլորտեալ էր
տեղի վասն նորա ի վարդապետի դատուն , զի վաղ ու-
թեմն տեղի տեսեալ էր տեսի տէր Վարդապետն ի դասն
աշակերտի : Սակայն նա , Աւագերէցն , նախ քան զեր-
թապն ի տեղի իւր՝ մտաւաւ յառաջ և խոնարհութեամբ
մեծաւ համբուրեալ զսուրբ զԱւագաբանն , և զկնի հա-
մառօտ ինչ անչունչ աղօթից՝ ել տալ ջերմեանդու-
թեամբ ի բնին , և համբուրեալ զսուրբ սեղանն , և ապա
իջեալ ի վայր կոնգակեցաւ ի տեղի ոյ իւրում : Այլ ապա
պատարագիչ քահանայն ի խորանէն , և զկնի սակաւոց
սրտաբոյ քան զսոփորականն դուռդադուր սկսեցին
ժողովուրդք խոնկ յեկեղեցին . որոց ամենեցուն ի զմե-
կերէր յայտնատեսիլ նշան խոնարհութեան : Ամենեցուն
որ ի ժողովրդեանն էին աչք ի նա յառաջերէցն հայկն
սակայն ինքն հայեր և եթ ի վեր յերկինս և անմուտչ
զոհութիւնս ի վեր տարբեր Ամենակալին՝ որ ի բաց ս-
րար ի ձեռանէ նորա զրաժմէն կըրծանման : Շարու-
նակեցաւ սրտաբոյն մինչև ցՀայր մերն , և յորժամ
տապաքահանայն «և տուր մեզ համարձակածայն բարբա-
ռով ևայլն» ել ձեռնադարձ տէր Վարդապետն ի սեղանն
և ընթերցաւ բարձրաձայն զերկուսին կոնգակ վեհափառ
կաթողիկոսին ի լուր ամենեցուն : Թիպկտ ստորու-
թիւն է կանխէ խաչքան զընթերցումն Հայրապետա-
կոն կոնգակի զերգ ինչ կամ շարական պատշաճաւոր
սակայն ըստորում սարկաւաղ զատարկան՝ յուրախու-
թենէ սրտին թերեւ , չէր ներկայ յեկեղեցւոյ , այլ ք
զողցիս չփոխեալ իմն՝ ոչ կարային գտանել զսրտաշա-
ճաւորն զայն երգ , ուստի ի դանդաղել նոյս , սկսաւ
սրբակոն տէր Վարդապետն ընթերցու զառաջին կոն-
գակն ուղղեալ առ սրբակոն Աւագերէցն՝ որոյ պատճէն
և օրինակն է այս :

Մտտեթոս

Կաթողիկոսապետ

և կաթողիկոս ամենայն

Հայոց ,

ՌՅԼ . 1859 :

Մտտեթոս ծառայ Վերինստի և անհատանի կոմիթե
Աստուծոյ , Կաթողիկոսապետ և կաթողիկոս ամենայն
Հայոց՝ ծառայոյ Վարդապետ համադրական նախաձե-
ծար աթոռոյ Արարատեան Սրբաբնական մայր եկեղեց-
ւոյ Կաթողիկէ Եմիմանին :

Յովհաննէս աւագ քահանայ խաչկեան հայրական
օրհնութեամբ ծանուցանեմք ,

Չեռակի անհամաձայնութիւն ձեւ և վիճակաւոր Ա-
ռաջնորդի Չեռայոյ և Հնդկաստանի Թաղկոս տըր-
կաթողիկոսի տեղեկացեալ արդէն թէ՛ ի գրութեանց ձե-
լոց և թէ՛ ի նոյնայնոց , արժան դատեալ պատուել-
եալ էաք նմա որպէս փոխանորդի մերում , թէ՛ զինչ
ինչ հարկ իցէ զառաջս առնուլ այլ օրինակ զայթակղելի
երկպառակութեան տարածելոյ ոչ ի ձեզ միայն , այլ սր
յաւէտ վշտային է և յոմանս վիճակայնոց սիրելի հա-
մադրային ժողովրդոց . այլ նա՝ որպէս յայտնի է մեզ
ի գրութեանց ինչ , նոյնպէս և ի նամակէ ձեռն ուղ-
ղելոյ յՍ. Արքեպիսկոպոսի իւրեւ ընդ միջին իմն շալի-
ընթերցեալ , հրաժարեցուցեալ զձեզ ի փոխանորդա-
կան պաշտամանէ , կոչեալ առ ինքն պատասխանատու
լինել վասն ամբաստանութեանցն , և յոչ անապառ ձեռ
առաջարկութեան նորա զարդարել ի քահանայադործու-
թենէ զուրկ և ի պատուանշանայ :

Սակայն մեր զայս խորհուրդ նորա համարեալ խիստ
վասն առաւելագէս ևս ամբողջոյ ժողովրդոց , առա-
ջարկեալ էաք նմա բաւական վարկանել զհրաժարումն
ձեռ , և թողուլ զձեզ քահանայադործութեան և յոր-
տնութիւնս պարզեանշանայ : Բայց որպէս նշմարի
օրհնա մահու առաջնորդին հասեալ ի վերայ , չէ տեսեալ

(1) Սեր յաջորդ բողոք մեզ պիտի հրատարակեմք այս
նամակը ի տեղեկութիւն հասարակութեան :

Հանա ժամանակ հաղորդել ձեռք և օրհնակ ազգային հա-
պարակութեան տեղեղ զմաստ քանի ինչ կոնդակայ
մերոյ . յորս յետ յողովարդէն բանից՝ պատուիրակ էար
հանդուրդէն բարեկարմար տնօրէնութեամբ և չմէջե-
լով զանցեալուն վերջացուցանել խաղառ զառվթան խոռ-
ված հան և ազգակործան անվարանութեան :

Այսպէս՝ նա ըստ մահկանացու օրինի՝ կրեալէ
գլխահան իւր 'ի տալ զհամար՝ Աստուծային դատաւ-
ասինքն . որով և ամենայն մարդ պարտի հանդիպել և Ժա-
ռանգել զհատուցումն դործոց իւրոց . և ոչինչ 'ի զէպ հա-
մարեմբ զարգելումն ձեր 'ի բաժանալագործութեան . վասն
որոյ առաջ կոնդակաւ օրհնութեան հրաման չարունակել
այլ զպաշտօնդ եկեղեցական ըստ առաջնոց և ունիլ ըզ-
պատանշանդ : հրաժարել միայն 'ի փոխանորդութեան
Հեղկաստանի . և պատուիրակն անյիշատակ առնել ըզբո-
րին , զոր ինչ պատահեցան մինչ ցարդ , մանաւանդ զի օ-
րինակ բարի լինել ժողովրդոց : Եւ արածել զնոսա որպէս
արքեպիսկոպոստի միայն իրաւարարութեամբ , զորս պա-
տուիրակն սրբազան առաքեալն Պետրոս , « Զերկուսն այ-
սուհետեւ աղաչեմ ' լրբե զերկայակց վկայ չարչարանացն
« Բերաւորս , որ և հանդերձեղոյ փառացն յայտնելոյ հա-
զորդ , արածեցէ՛ք որ 'ի ձեզ հօտը և Աստուծոյ , վերակա-
ցու լինել ' մի ' լրբե . ակամայ՝ այլ կամաւ ըստ Աստուծոյ , մի
զօշարադրութեամբ , այլ յօժարութեամբ , մի ' լրբե . տիրե-
լով վիճակայն , այլ լինել օրինակ հօտին , զի յերեւել հօտա-
տիրին ընդունիլ զանվարանք փառացն պատել » : Ա-
Պետր . Ե . 1—5 :

Զպաշտօնդ զսիրելի համազօր սրբիս կաթողիկէ
Էջմիածնի 'ի վրասակար երկրպետութեան և 'ի բազմա-
ղանդ կրօնից , յորդորեցէ՛ք զնոսա 'ի խաղաղութիւն և
յազգասիրութիւն , յուսացեալ յամենաբաւական շնորհս
Հոգւոյն Սրբոյ . զի մինչ 'ի գալուստ նորոյ վիճակաւորի
ոչինչ մնացէ յանբարեացն 'ի ձեզ , զոր մտադիր եմք ա-
ռաքել ըստ ժամանակին :

Ողջունեմք զհամօրէն քահանայս և դարեպաշտ հաս-
քակութիւն կողմանց այդոյնի , մատուցեալ նոցա զօրհ-
նութիւն մեր հայրական :

(Զեազգրեալ) Վ. Յայկոյ Մասքեոս կաթողիկոս
ամենայն Հայոց :

Ի Տիփլիս , 'ի 23 մայիսի 1865 . ՌՅԺԲ : Համար 206 :

Եւ յաւարտին՝ ընթերցեալ եղև ապա զԱրքիմ. օծու-
թեան կոնդակն՝ տաքեալ առ բարձր արժանապատիւ
աղագանկ պարոն Սէթ Յ. Արքարեան . որոյ ձե բանիցն
ընթեմայր օրինակ զայս .

(Տեղի կենդ)

Մատթէոս ծառայ Բրիտանի և անհատանելի կամեքն
Աստուծոյ կախկալաւորապիտ և կաթողիկոս ամենայն
Հայոց , ծայրագոյն պատրիարք Համազգական նախամե-
ծար Աթոռոյ Արարտեան Առաքելական մայր եկեղեցւոյ
կաթողիկէ Էջմիածնի :

Հոգեհարազատ սրբոյ կաթողիկէ սրբոյ Էջմիածնի և
քարեման եկեղեցւոյնի Կաթողիկէ , պարոն Սէթայ Յ.
Արքարեան սիրելոյ մերում 'ի Տէր Բրիտանուանդ ող-
ջունել և հայրապետական օրհնութեամբ ծանուցանեմք :

Ողբական գրութիւն սիրելութեան ձերոյ գրեալ 'ի 19
փետրվարի տոյն ամի , զոր ստացար 'ի 21 ամսոյս պարու-
նակեալ յինքեան զանհամայնապետութիւն Յովհաննէս ա-
ռաք . քահանայի խաչկեան ընդ վիճակաւոր առաջնորդին
Զուգայո թաղղէոս արքեպիսկոպոսի , և զտարապարտ
խոռովութիւն ծագեալ 'ի ժողովուրդ տեղեղոյ յայս պատ-
ճառ և զհարձիսն վասն մեր , որպէս թէ անտարբեր իցեմք
յերկալաւորութիւնդ այդմիկ՝ և ոչ իսկ մտադրութեան
արժանի համարելով զանակաւորն ձեր և այլոց 'ի վերջա-
ւորութիւն դայիկաւորի առարկային խոռովութեան :

Սակայն արժան դատեալտալ զգործած գրութեան
ձերոյ ոչինչ առիթ ունեմք աւասիկ մեղադրանա զձօք ա-
ծել , զիտեղով՝ զի անտեղեակ է բոլորովն , թէ քանի
հոգածութեանց և սրտմտն խորհրդածութեանց պատա-
հեցաւ մեզ պատճառ այլ օրինակ անբաւականութիւն եր-
կոյ հոգեւորականաց , յառաջեալոյ այնչափ յարաբարայի
բողոքանաց , որչափ 'ի զրդմանէ պատուաւորութեան ,
որպէս յայտ առնեն բողոքութեմբ պաշտօնի հակառակա-
խոռովութեանց եղեղոյ յերկալին կողման , և թէ զիսրդ
սեղեղ սրբապատարութիւն համարեալ մեղաւորեղաւոր
յաւալի երկալաւորութեան , առաքեալ եմք արդէն զվան
զակս յանուն Առաջնորդին 'ի 17 յունիսի 1862 ամի , հա-
մար 175 , և յ2 նոյեմբերի նոյն տարւոյ համար 341 . յորս
ծանուցեալն ընդ երկար զխաղաղութիւն , վասն շուտա-
փոյթ ինքնալամ տնօրէնութեան արգելոյ 'ի պաշտա-
մանց զյիշեալ Յովհաննէս քահանայն և համարելոյ զնա
զուրկ յամենայն արտօնութեանց , պարտաւորեալ էար

անյիշաւոր լինելանց ընդ մեղանայ զմտաւ ածելով 'ի մի
կողմանէ դրբաւորեալեան օրհնա աւետարանական , և
'ի միւսէն զգանկարի խաղաղութիւն սիրելի ժողովրդոց
ընտելեղոյ 'ի Հեղկաստան , ուր պահէք արդարեւ 'ի միջի
բազմազանդ կրօնից զփառս Ազգութեան և ուղղափառ-
ութեան Առաքելական եկեղեցւոյ Հայաստանեայց , և մա-
նաւանդ առաջադրեցար նմա զերեւ առ որս արժանի է , և
որպէս պէտք իցեն շիջուցանել զհրդեհն խոռովութեան :

Այլ քանզի չէր ձեր տեղեկութիւն զայսցանէ , եմք ա-
ղբեմք զի վախճան կենաց Թաղղէոս արքեպիսկոպոսի Ս-
մենավրդէնեան վասն Զուգայո՝ վարադուրեալ իմն է զի-
մաստ կոնդակայ մերոյ , զորս կրկնելն աստուծոյ աւե-
լոյ՝ վարկանիմք , յուսալով ընդ զաղաւորմն յայնձնեմք
անհամայնութեան նոյն Քահանայի և բարեկարգած
ժողովրդոց մեծանց և փոքոց , որոց ամենեցուն յորդո-
րեմք սիրել զվիսկանա ազգասիրական ջերմեանաւոր-
ութեամբ 'իւր թռնել 'ի հաստատութիւն բարեկարգ ազգա-
յին վարժարանաց , արմատախիւ առնել զտարապարտ ա-
տեղութիւնն , յորմէ ոչ մի ինչ օգուտ , այլ յաւալ կործա-
նումն ազգութեան և զայն աղաղութիւն հաւատոյ , որպէս
ցուալի զէպ պատահեալք երբեմն 'ի հայրենիա մեր զայն
հաստատուն : Արքարե յոյս մեծ ունիմք ընդ վերջաւորու-
թիւն բանակաւորութեանդ այդոյնի տաւել պատուեալ
ձեր ամենեցուն զընդ ազգայնութեան , քան զոր ինչ
ընդդէմէ նմա , և առաւել յորդեալ զբաժանս սրտի մե-
րոյ ընդ խաղաղութիւն բարեկարգութեան վիճակայնոց , քան
զոր ինչ զժպէն է մեզ յաւալ :

Այսպէս պարտաւորել զձեզ , զի որոյ արժան է հա-
ղորդեմք զմաստ կոնդակի մերոյ , յորդորելով զ՝ ոսա
'ի սէր և 'ի խաղաղութիւն միարանական , որպէս զի յա-
ռաքելն մեր 'ի մտոյ ըստ յաջողեղ Տեառն Աստուծոյ 'ի
տեղի հանգուցելոյն նոր վիճակաւոր Առաջնորդ Արքե-
պիսկոպոս , մի ևս վեր երեւցին հետք անգամ անցելոյն
անհամայնութեանց և տարաձայնութեանց , այլ որ ինչ
բարին , կատարեալն և հանդերձեղ Ստուծոյ՝ շնորհօք
Սուրբ Հոգւոյն փայլեցեն 'ի ձեզ 'ի փառս սրբոյ Եկեղե-
ցւոյ , 'ի պարծանս սիրելի Ազգիս և 'ի միւլթարութիւն
մեր : Մարտի 10 'ի Տեառնէ զերկանակ շնորհս Աստուծ-
ութեան իւրոյ 'ի վերայ ձեր և 'ի վերայ օրհնեալ ժողովրդ-
ոց տեղեղոյ : Ողջունեմք զամենեւանդ հայրական օրհ-
նութեամբ :

(Զեազգրեալ) Վ. Յայկոյ Մասքեոս կաթողիկոս
ամենայն Հայոց :

Ի Տիփլիս , 'ի 21 մայիսի 1865 . ՌՅԺԲ : Համար 199 :

Զին ընթերցեալ երկոց կոնդակայն զարձեալ ապա
Առաքելեցն առ ժողովուրդն խօսեցաւ ընդ նոսա շնորհա-
լուք կերպարանօք և խմատալից բանիւք զհամառօտ ինչ
այլ կարի աղբու և պատշաճաւ որ առաջադիր նպատակն
բանս յորդորական , յայտ առնելով նախ՝ զիտրին երկրորդ
զաթեամբ զգոհութիւն իւր զՍմենավրդէն , որ զինի երկ-
ամայ հրաժարման իւրոյ 'ի սիրելի հօտն իւրմէ՝ արժանի
արար զինքն զգոհել զնոսա վերստին սիրով 'ի գաւթի
տան Տեառն . յորում պաշտօնեայ էր եղեալ ինքն և վերա-
կացու յընթաց անցեալ ութ ևստան ամաց : Վասնու-
թեամբ իմն զեղեցիկ օրինակեայ զանձն անդեղաշիւր
Մարգարէին , ոչ զերիս աւուրս՝ այլ զերկամ մի ծիւղեալ 'ի
դառնաղոյն ծով չարաբանաց , և կեալ խաղառ 'ի վերա-
հաս փորձանայ ահեղ կեանքն , ոչ մնացին իրաւունք նա-
րա թաղեալ 'ի խորս վատահաւաւութեան , այլ՝ հրամա-
նան Աստուծային անկաւ վերստին 'ի տար իւր կին-
ածին , և 'ի վերայ վիսի ճշմարտութեան հաստատեցու-
տուն նորս միւսանգամ : Այցեայ ընդ նմին ապա և զիւրն
խորին ակնածութիւն և գոհունակութիւն առ վեհափառ
կաթողիկոսն ամենայն Հայոց տէր Մատթէոս , որ իրբե
ծայրագոյն պատրիարք և եպիսկոպոսապետ Հայաստան-
եայց սուրբ եկեղեցւոյ՝ Աստուծաւորութիւն իւրով խմատու-
թեամբ թափանցեալ 'ի խորս զժողովրդին և բազմակնձիւն
զատին , իրբե զաւտաւոր արդար և անաչառ արաբեալէր
զատ զրկելոյն , ոչ զաւտաւորաւոր զանմեղն՝ այլ պա-
տուեալ զիրաւունս նորս (առաք . Քահանային) հայրա-
պետական օրհնութեան կոնդակաւն 'ի խաղաղութիւն
պետեղեկութեան և 'ի բարձրմն ցուալի երկալաւորութեան :
Յաւել 'ի նոյն ապա արժանապատիւ Առաքելեցն , զի
սրտէ շնորհակալութիւն իւր առ ներկայ եղեալ համօրէն
Հայ ժողովրդական քաղաքի վասն սիրաւոր գոմար-
ման նոցա յեկեղեցին 'ի ցոյց ջերմեանաւորութեան իւր-
եանց առ Աստուծա՝ վասն փրկելոյ զոթ և տառապանա
զգովիւ իւրեանց աշխատաւոր 'ի զարհուրելի ալեկոծու-
թեան տնակեղեցիկ փորձանայ , և հասուցանելոյ զնա վե-
րստին 'ի նաւահանդիսան խաղաղութեան : Յուշ արար նո-

ցա համառօտիս զանցեալութեամբ անհոգրալից
և խաղաղական վիճակ աղգայնոց քաղաքիս : Նոյն անցեալ
երկամեայ անխորժ և տխուր անցիցն , երոյց նա դիւրն
'ի սրտէ տրտմութիւն վասն անցելոյ անհաճոյ եղեղու-
թեանց . սակայն ոչ կամեալ զհանցեալ վերս գոհունայ
յերկուստեք բանալ վերստին , արդարապէս զանձն
կամ դատաւարաւ տնեղով զհակառակորդն , 'ի մէջ երկ-
ղիւրանալեղեայ Մարգարէին զբանս հոգեւորէ թէ , « Ոչ
ոք է որ առնէ զքաղցրութիւն , և չէ որ՝ մինչ և 'ի մի : Ա-
ռնեքեան խոռորեցան 'ի միասին և անխաղաղացան » :
Զոր բան՝ վեհապատուածութեւ և հրաշալի Աստուծա-
բանութեամբ մեկնաբանեալ 'ի վերայ երեք զինի բազում
բանից , թէ անկեղեղութիւն մարդկային , զիւրաղայթ
և 'ի փորձութիւն հակամիտ՝ չկարէ պաշտատնարան ու-
մեր լինել 'ի հոգանայ կոչել զանձն բողոքովն արդար և
անմեղ , և թէ « Եթէ ասիցեմք եթէ մեղս ինչ մեք ոչ ու-
նիմք , զանձինս խորեմք , և ճշմարտութիւն 'ի մեզ ոչ
զոյ » : Զառաքելական տապ 'ի մէջ բերեալ զբան՝ յաւել
նա ասել թէ՝ մարդկային անկեալ ընտելեալ է բուսուցա-
նել յինքեան զիւրեւ և զաւտաւոր մեղաց , « առնելով զայն
որ ոչն կամի . քանզի ոչ նայն է որ զործէ , այլ ընտելեալ 'ի
նմա մեղքն » : Երոյց նոցա թէ՝ որպէս չարին հրապոյրք և
երկալաւորութեան գեւ սողակեալ մտանէ բազում ան-
գամ 'ի մէջ սիրելեայ՝ եղբայրք և ազգականայ , տի՛ նաւ
'ի մէջ Զօր և իւր իսկ զաւակայ , և վեր 'ի վերայ կացուցանէ
զիւրաղութիւն զերդաստանին . սակայն չէ պարտ , ապա
նա , անձինք 'ի վերայ կարծեցեալ իրաւանց մերոյ յա-
մուտեալ , ևս քան զեւ ճարակ մատուցանել խոռովութեան
հրդեհին , այլ համարելով զանձինս մարդ սխալական , նե-
րել պարտիմք միմեանց և թողուլ , խաղաղութեան ջրով
լուսնալ զվերս սրտից մերոյ , և դնել 'ի վերայ՝ քրիստոնէ-
տիւն սիրոյն զպեղանի , և ապա յաւել սրտաւորք յոյժ
բանիւք , ևս արտասուական կերպարանօք ասել օրինակ
զայս : « Հետեալ իմ օրինակին այնմ որ՝ 'ի վերայ խաչին
« վասն խաչահանուցան աղօթելու ըստ պարտուց պաշտա-
« ման իմոյ , և համաձայն սիրաւոր յորդորանայ վեհա-
« փառ Աթոռոյն իւրեան , հաստեւ և անյիշելի առնեմ՝ զան-
« ցեալսն , և թողում՝ ամենայն սրտիւ ամենեցուն՝ որոյ
« յանցուցեալ ինչ իցեն ընդդէմ 'իմ բանիւ , զործով , կամ՝
« մտածութեամբ . նոյնպէս և ևս թողութիւն հայցեմ 'ի նե-
« լումն յայնցանէ , որք կարծենք թէ՝ զրկեալ ինչ իցեն յի-
« նէն և կամ վշտացեալ՝ ո՛ր և իցէ եղանակաւ . ներեցէ՛ք ա-
« զաւել , սրբեալք , ներեցէ՛ք , և եթէ մարդկորէն մեղու-
« ցեալ ինչ իցեմ ընդդէմ՝ ձեր , շնորհեցէ՛ք ինձ 'ի սէր Ս. Մ-
« որ եթոյն և թողու զօրհանապաղ զվերջանա ձեր հեղձման
« արեան Միւսնի իւրոյ : Եթէ ոչ թողուցումք միմեանց
« ձեզարք , և մեր ոչ կարեմք հասանել թողութեան , և
« սուտ ձեռնամբ կնիկելով զՏէրունական զաղթի յամե-
« մենայն ժամ , « Եւ թող զպարտիս մեր որպէս և մեր թա-
« զումք մերոյ յաւատապանաց » : Աստուծոյ 'ի
« խորոյ սրտն հառաչանք և հեկեկոմն զողջես չափ կղին
« սիրայորդու բանից Առաքելեցուն , և ընդհատելոյն զայն
« լուպէս քանի մի , յորում ժողովուրդն , որ յախճիտ եղեալ
« կոյր անշուշտ , հնչելն տակաւն յունին նոցա վերջին
« բառք պարբերութեան , « Որպէս և մեր թողումք մերոյ
« պարտապանաց » : Վայր մի հոգի առեալ շարունակեայ
սրբակրօն Հայոց դրան իւր վերստին , և այսգրիկ բանիւք
ստարտեայ զմատուցեղ խաղաղ իւր յորդորական ասե-
լով , « Շնորհ ունիմ՝ մեծապէս զարժանապատիւ Եկեղեց-
« պանէն՝ վասն տալոյ ընթեմութիւն 'ի լուր ձեր զիտեղան
« իմ հաւատն . խոստովանիմ՝ նաւ զգոհունակութիւն
« իմ առ կարգակից եղբարս իմ , որք յանցելումն երկելոյ
« սիրոյ հրաւիրանք եկեալ 'ի տուն մեր հրաւիրեցին զիս
« յեկեղեցին . և քան զամենայն առաւել շնորհ ունիմ՝ մեծ-
« ապէս զձեզ , ո՛ր հանգիստաւ սիրելիք , ի վասն ութ ևս
« տառապանայ հաւատարիմ որդիական պարտաւորու-
« թեան ձերոյ , զոր լցուցիք անթերի , 'ի բաւարարութիւն
« անձին իմոյ : Ամբ ինչ յառաջ , որպէս քաղաքայտ է ամե-
« նեցուն , կամ էր ինձ զայս մատուցանել ձեզ զշնորհակալ-
« ութիւն և հետանալ 'ի պաշտօնէս . սակայն զոր ինչ խա-
« փանկայ առնել յայնժամ 'ի յորդորանայ մանց 'ի ս-
« լիկեաց , զորոյ զերես աւասիկ տեսանեմ զէմ յանդի-
« ման , արդ՝ զինի անցանելոյ զարհուրելի փոթորիկն՝ ոչ
« կարեմ՝ թողու 'ի ձեռնանէս զպատեհութիւնս զայս , մեծ
« տուցանելով ձեզ ընդ շնորհակալութեան իմոյ և զվերջին
« իմ հրաժարական ողջոյն 'ի թեմական պաշտօնէս : Թէ-
« պէտե սրբազան Աթոռոյն օրհնութեան կոնդակաւ
« իւրով շնորհէ զարձեալ նաւատուութեան կալ և մալ 'ի
« պաշտօնին՝ յորում էլ յառաջն , սակայն ձերութիւն իմ
« այլ զանազան խափանարարք արդեալութիւն ինձ հանդի-
« սանան սպասաւորեց . այլ ևս յայնժամ իւրեւ թեմա-

«Կան քանակայ: Իմ կամքն խորհուրդ են յետ այսորիկ
» պարագայի լազրիքի և Ստուգածային խոսմանց, և մինչև
» ցկէտ կոչմանս՝ թէ ոչ այլով իւրիք՝ գէթ աղօթիք և բա-
» րեմաղթութեամբ ունիմ նպաստել կենաց և բարորու-
» թեան սիրելեացը, զորս յորդորելով կրկին և կրկին ան-
» դամ՝ ի սէր յիմարանական և ի խաղաղութիւն, յանձնեմ
» ի շնորհս գթութեան Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն, ամէն »:

Այսպէս միտք իմ ոչ կարէին ըմբռնել կարգաւ, թող
թէ պահել ի յիշողական զբառս և զբան՝ որք հետզհետե
իբրև յորձանս հեղեղայ արտաքս զեղուին ի ճարտար լե-
զուէ քարոզչին, և ոչ ունին իմ կարէր հետել ընդից նո-
րա, թարց աստ և անդ կորուսանելոյ զբաղում հատածս
» ի գեղեցիկ յարմարութենէն՝ քանզի իբրև յորդառատ աղ-
բին ականէ բոլրէին բանը շնորհաց ի բերանոյ Աստուծոյ
ցուն, և այնչափ զուարճացումն ինչ զընդոյ որչափ զար-
մացուցանէին. ուստի զոր ի վեր անդր գրեցի՝ գրեթէ
գլխաւոր մասունք են յորդորական ճառի նորա, և ոչ բո-
վանդակութիւն. քանզի ինչ և զեղուին բանն վեմ ասու-
ցուածովք, զեղեցիկ նմանաբերութեամբ և իմաստուն և
ճարտար դարձուածովք բանից, զոր եթէ կարելի միով և
եթ ունենցորութեամբ ի մտի խում գանձել անարկաս,
անշուշտ և ես լինի այր համանման նորա:

Որպէս կանխեցի գրել ի վերոյ, լի էր եկեղեցին բազմու-
թեամբ ականաւոր և երեսիկ աղօթչոց քաղաքիս, որք ի
հերոն հետէ հրաժարեալ էին անտի: Երեսը ամենեցուն
նոցա ուրախ և պոքոտ, ոչ վասն զի յաղթեցին հակառա-
կորդաց իւրեանց, այլ զի բարձրացաւ կողմն ճշմարտու-
թեան, և եզրիտ անխաբար զիւրն իրաւունս վերստին:
Այս քանի մի երեսը որք ի սկզբան՝ անդ սպիտակ էին իւ-
րև զբաղաւորմունս եկեղեցոյ, շատազանցան հետզհետէ,
և ի վերջոյ դառնկալոյն տեղեցան. բացառութիւնք էին
ընդհանուր սրբառատեսիլ ի կրթարանաց. սակայն թու-
ով այնչափ նուազուեք, մինչ ընկնել նոցա ի չիք ի մէջ
բազմութիւն երեսաց:

Որ որ բան յաւելանայ այս գեղեցիկ նկարագրու-
թեան վերայ՝ աւելի ենք համարում. սակայն չենք կարող
չյայտնել մեր դանգաւոր արքային Աստուծոյն վասն
իւր հրաժարմանն ի թեմական սրբապետէն, ասկէն այս
մեծ կորուստ է տեղւոյ Հոյ հասարակութեան համար,
քանզի միայն արքային Հօր ներկայութիւնն եկեղեցումն
բաւական էր զանազան անկարգութեանց յառաջն առ-
նելու. որ սովոր են անկիրթ և երիտասարդ քահանայք
գործել, երբ որ չունենան իւրեանց գլխին մին իմաստուն
մեծաւոր: Գուցէ արժանապատիւ Աստուծոյն յառաջ
տեսութեամբ, այս է բարի համարել և յաջողակ վասն իւր
սիրելի հօտի խաղաղութեան և երջանկութեան. ուստի և
մեր ի մերոյս կողմանէ փախաբեկովոր տեղւոյս հասարակ-
ութիւնն միայն միշտ խաղաղութեան և բարորութեան
մէջ, խրատ կտամք նորանց սիրով, որ այս երկու տարին
» զուր միասակար և աղօթակործան գծովութիւնք իւրա-
տուելով, այսուհետ խաղաղին, և իբրև կորարք ջանան որ
աւուր սիրել միմկայ և օգնել, և միմկանց օգնականու-
թեամբն յառաջընթացել լուսաւորութեան աստարիղի մէջ,
բոլորովին հօտի պահելով իւրեանց հոգևորականաց վիճե-
րի մէջ միջամուկ լինելուց. քանզի հոգևորականք առանց
ժողովրդոց գիտութեան և խորհրդի, կովումն միմկանց
հետ, և առանց նորանց հարցանելոյ դադարումն. վասն
միայն այն անխելք ժողովրդոցն է լինում, որ իւրեանց
զուրկն առանց ցածելու դնումն Աւետարանի տակ:

Ա. Ն. Ճ. Լ. Օ

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՎԻԳԹՈՐ ՀԻԻԿՈՒ

Ի Զմիւռնիա, ի տարաւանի Տէմեան, 1865:

Այս քատերական գեղեցիկ ու բարոյական բանա-
տեղծութիւնը, որ քարգմանեալ է ի Գաղղիական բնա-
գրի ի Հայերէն մարտ արշարանաբառ լեզու, վաճա-
րի ի տարաւանի Տէմեան է. ի գրասենեկի Արշալոյս-
տոյ Արարատեան. և յԱղեքսանցրիա՝ Թագաւորեան
Զմիւռնացի պատուէի պարոն Աւետիսին քով, ի զին
1 Յարաքի:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈԼԻՍՍ 27 ՆՈՅՆԵՐԵՐ

Կայսերական հրովարտալու, Բուժիչի Վաղարշէր
» լազիք Սուլան՝ հասարակաց կրթութեան խոր-
հրդոյն նախագահ անուանեցաւ:

— Լրդարութեան բարձրագոյն Լտեանին անդամ
» լազիք — Պէյը Օսմանիէ կարգին երկրորդ աստիճա-
նի շքանշանը ընկալաւ:

Սօսիւ Վրէժիէ իւրայն լայն մեծահամբաւ անձը,
որ ժամանակաւ Գաղղիոյ տէրութեան պաշտօնատար

(մինիսթր) էր և այժմ Լըրոպիոյ երեսիկ փաստաբան,
նրէն մէկն է, ամիսի մը չափ Վ. Պօլիս մնալէ ետե
ամսոյս 21ին վերադարձաւ ի Վաղղիս: Իւր մեկնե-
լէն յառաջ արտաքին գործոց պաշտօնեայ Լալի փա-
շային բնակարանը փառաւոր հացկերութի մը հրա-
ւերուեցաւ. ուր ներկայ էր նաև բարձրապատիւ
Մեծ — Լալարդոս Խուստ փաշան:

— Ընտանի օսմանեան դեսպան Սուլէյման — Պէյը
մայրաքաղաքէս չմեկնած, պատիւ ունեցաւ օգոստոս-
փառ Սուլթանին ներկայանալու. որ այս ամիսի բա-
րեհաճեցաւ ազամանդներով զարդարուած պատուա-
կան ժամացոյց մի շնորհելու անոր՝ հանդերձ մեծա-
ղին ակի շղթայով մի:

— Մայրաքաղաքիս Պարսից դեսպան հաճի Միլլա
հիւնէին խանը ամսոյս 21ին մեկնեցաւ լեւհրան
երթալու առժամանակեայ կերպիւ: Լրբին վսեմու-
թիւնը այս բարեպաշտ հաճի մասնաւոր ունին
գրութիւն մի ունեցաւ օգոստոսփառ Սուլթանին:

— Մեծին Բերանից դեսպան սըր Հանրի Պիւ-
լլէր, որ Ընտանի հացած է առժամանակեայ կեր-
պիւ, այսօր կամ վաղը կը սպասուի ի մայրաքաղաք:

— Հեռագրական դիւ փարիզէն հասած լուրերը
կը ծանուցանեն թէ հաստեան վսեմափայլ Պօլիս —
Պէյը, որ ժամանակէ մը ի վեր փարիզ կը գտնուէր
իւր անձնական հիւանդութեանը դարման մը գտնե-
լու համար, ամսոյս 25ին վախճանեւ է: Լայս դը-
բաղը լուրը ցաւալի տարուորութիւն մի ըրաւ բոլոր
Հայ ժողովրդեան վերայ և անմիջեան սոյն մէջ
ձեռք պայծառափայլ հաստեան գերգուռաւոր:

ՅԻՄՆԱԿԱՆ ԵՄԻՆԻՔԵՐ

Զմիւռնիա, 50 Նոյեմբեր:

» Կահանղիս ընդհանուր կառավարիչ՝ վսեմափայլ
Լէֆտ փաշան իւր վերապատիւութեան ճանապարհ-
հորդութիւնը կատարելով, հիւնչաբեկ օրը երկաթու-
ղով վերադարձաւ ի քաղաքս: Երբին վսե-
մութիւնը Ուրա, Խոյա, Կառապուրուն, Զէյթ-
Գուլաւասը և Սեօք երթալով, կարելի եղած ամեն
բարեկարգութիւնները հաստատեց և տէրութեան
անվճար մնացած տուրքը շուտով վճարուելու համար
հարկաւոր եղած տնօրէնութիւնները ի գործ դրաւ:

— Պատրիարքական օրհնութեան կոնգրէն երէկ հա-
սաւ ի Վ. Պօլսոյ և վաղը որ է կիրակի, սգվորական
հանգիսի պիտի կարգացուի սուրբ Ստեփաննոս ե-
կեղեցոյն մէջ: Երէկ կոնգրէն մեր ամենապա-
տիւ սրբազան Լուսնորդը կը խոստանայ՝ իրեն փո-
խանորդ շնորհալարք խոհեմ վարդապետ մի զրկել
մեզ շուտով:

— Օգնական ժողովը հարկաւոր եղած ամեն տնօ-
րէնութիւնները ի գործ դրած ըլլալով ըստ Սահ-
մանագրութեան, առաջիկայ Վեկտեմբեր ամսոյս 5ին
կիրակի օրը (ձաղակն խորհրդոյ անդամոց ընտ-
րութիւնը պիտի սկսի):

— Լրդատեսիւրաց ընկերութիւնը կը յառաջագիծէ
միշտ ամենայն բարեկարգութեամբ. իւր խորհրդա-
կանաց թուոյն վերայ այս օրէնքն անդամ մի ևս
յաւելցաւ, որ է Տէմեան յարդոյ Ստեփան աղան:

ՎԱՍՊՈՒՐԸՎԵՆ ԹԱՏՐՈՆ

Կոստանդնուպոլսէն եկած Հայ դեսպանական
ընկերութիւնը երէկ զիշեր իւր առաջին ներկայա-
ցումը տուաւ: Թատրերգութեան առաքան էր խա-
ղաժող մը կենացը 30 տարին. զոր յիշեալ գերա-
սանական ընկերութիւնը վարպետութեամբ և խիստ
յաջողակութեամբ ներկայացոյց ի մեծ գոհութիւն
բազմութիւն հանդիսատեսաց, որոնք յաճախ ու բարձ-
րաձայն ծափահարութեամբ քաջալերեցին բոլոր
դերասանները. որոց մէջ Լալէան պարոն Ստեփան
դերասանապետը, Պէնիկեան պարոն Սէրուբէն և
Լըուսեակ փափագեան չքնաղ օրիորդը հանդիսա-
տեսաց մասնաւոր ուշադրութիւնը զբաւեցին և ա-
նոնց յատուկ գովաբանութեանց արժանի եղան:

Վասպուրական թատրոնը, որուն բոլոր օթեակ-
ները լեցուն էին շքեղազարդ գեղեցիկ տիկնաններով՝
երբեք այս աստիճան խուռն բազմութիւն չէր տես-
նուած. ուստի տարակոյս չկայ թէ նոյն զիշերուան
եկամտից գումարէն զո՛հ պիտի ըլլայ Վասպուրական
ընկերութիւնը. որուն ազգասիրական դրոճունեայ
ջանքը շնորհակալութեան և ազգային ձեռնադուռ-
թեան արժանի կը համարեն ամենքը:

Լրդորոյս յաջորդ թուովը աւելի երկար պիտի
խօսիմք այս գերասանական ընկերութեանը վրայօք:
— Լնցեալ շաբաթ զիշեր հրկեղութիւն մի պատա-
հելով ի Թիւրքիլը, 15 տուն, 40 խանութ, 2 խան,
1 մզկիթ և 1 բաղնիք հրոյ ճարակ եղան: Լաց
յայմանէ, 1 ձիադարման և 14 ձի այրեցան:

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

ROYAL INSURANCE COMPANY,

29, LOMBARD STREET, LONDON,

ԹԱՊԱՌՈՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ

Այս մեծ ընկերութիւնը ամեն տեսակ անշարժ ստա-
ցուածքը կապահովցրեւ են նրկիգութիւն մը պատուոնե-
լուն՝ անոնց ապահովեալ արժեքը կը վճարէ. նմանա-
պէս որ եւ անձի մը կեանքը կ'ապահովցրեն են յիշեալ
անձը ինչ արժեք որ ապահովցուցած է իւր կենացը փո-
խարէն, նոյն արժեքը՝ իւր մահուանէ ետեւ կը վճարէ
այն մարդուն, զոր հանգուցեալը յառաջմանէ նշանա-
կած է գրութեամբ:

Յիշեալ ընկերութեան կորեորութիւնը են մեծու-
րիւնը Հայոց հասարակութեան իմացընէս համար,
արժան կը համարիմք ծանուցանել թէ անոր ստորա-
գրեալ պրամագրութիւն է

ԵՐԿՈՒ ՄԻՒԻՈՆ ԼԻՐԱ ՍԹԵՂԻՆ

Իսկ ընկերութեան դրամարկեղաց մեջ առայժմ պատ-
րաստ գտնուած դրամոց գումարն է

Լիրա սթերլին 1,000,000

Այս տեղեկութիւնները ամենաարկաւոր են իւր բն-
տացուածքը կամ իւր կեանքը ապահովցրեւ ուգող ան-
ձի մը համար. վասն զի մեծ դրամագրութիւն հաստա-
տուն երաշխաւորութիւն մըն է, թէ ընկերութիւնը կա-
րող է իւր խոստումները ի գործ դնել ինչպէս նաեւ
ապահովելոց օրինաւոր պահանջմունքը կատարել:

Թագաւորական ապահովութեան ընկերութեան տա-
րուէ տարի քրած յառաջադիմութիւնը իմանալու հա-
մար, հասարակութիւնը պետք է որ գիտնայ թէ միայն
նրկիգութեան դեմ քրած ապահովութիւններէն 1850ին
44,027 Լ. Ս. վարձք առաւ. 1852ին 76,927 Լ. Ս. ա-
ռաւ. 1854ին 128,459, 1856ին 151,755, 1858ին 196,-
148 եւ 1860ին 262,978 Լ. Իսկ 1862ին առած վարձուց
գումարը 500,000 լիրային աւելի է:

Այս կերպիւ յիշեալ ընկերութիւնը՝ Անգղիոյ ամենեւ
մեծ ընկերութեանց կարգը զատուած է, եւ կը կարծուի
թէ Լոնտոնի մեջ զկայ ուրիշ ընկերութիւն մի, որուն ե-
կամուտը հասաստար ըլլայ այս ընկերութեան եկամտի-
ցը, զոր կ'ընդունի նրկիգութեան դեմ քրած իւր ապա-
հովութիւններէն:

Ստորագրեալը գործակալ են երեսփոխան կար-
գուցեան Իզմիրի մեջ այս Թագաւորական Ապահովու-
թեան ընկերութեանը, փոխանորդական օրինաւոր
գրութեամբ մի, շարադրեալ դատաստանական նօտա-
րի մը առջեւ ի կիւրփոյ ի 14/26 հոկտեմբերի 1865.
Եւ այս գրութիւնը յիշեալ ընկերութեան երէք տեսուչ-
ներէն (տիրէքթօր) ոտորագրուած ըլլալի ի գատ, ա-
մեն դատաստանական օրինաւոր ձեւերով վաւերա-
ցեալ է. ուստի ստորագրեալը կը ծանուցանեն հասա-
րակութեանց թէ, այսօրուան սկսեալ, կ'ընդունին ա-
պահովութեան առաքարկութիւններ թէ՛ անշարժ բն-
տացուածք վերայ՝ ինչպէս են տներ, մրերանոցներ
եւայլն, եւ թէ՛ անոնց մեջ պարունակուած բանեւսն
վերայ. նմանապէս կապահովցեն Մարտատունը կամ
ուրիշ տեղ գրուած ամեն տեսակ ապրանքները:

Իզմիր, 19 Նոյեմբեր (1 Դեկտեմբեր) 1865:

(Ստորագրեալ)՝ ՈՒՆՃԻՍ Է ԳՈՐՍԻ

Ֆրանկաց քաղը, Վուերիին Ֆրեկիսանէն:

ՎԱՆՆՈՒՄ

Հրապարակական աճուրդով (Վեղաթ):

Դեկտեմբերի 5—13ին երեքշաբթի օրը, Ֆրանկաց
քաղը Հաճի Զիրային Ֆրեկիսանէն թիւ 98, աճուրդով
պիտի վաճառուին Ամերիկայի զատաւ գանգաւ տե-
սակ կանկարասիք, այսիքն բազմոցներ (քանաքէ),
արուններ, գրոցներ (քովմոս), պահարկներ (տո-
լապ), ձեռք լուսալու սեղաններ (լալապո), եւայլն:

ՕՐԱՅՈՑՑ ԳԻՐԻՐԻՄԱՅ

Շարադրեալ գողղիերէն լեզուաւ վասն 1864 նմանց
ամին: Կըվաճառի երբարսիալ քրագրոյն ապարանը:

Խմբագիր — Խոյր լրագրոյս,

Գ. Լ. Գ. Պալ Դաւալէն:

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ս.Ր.ՇԱՆՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ